

ЗАМЯНАТА НА ИМПЕРФЕКТНОТО ОТ АОРИСТНОТО ПРИЧАСТИЕ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК В ЛИНГВОДИДАКТОЛОГИЧЕН АСПЕКТ

**Красимира Алексова,
Ласка Ласкова,
Данка Апостолова,
Яна Сивилова**

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Михаела Москова

Българска академия на науките

Резюме. В тази работа се анализират типични в съвременната комуникация случаи на замяна на имперфектното от аористното причастие в конклузив, ренаратив и дубитатив на сегашно време и имперфект, които се наблюдават не само в устното, но и в писменото общуване на родноезикови носители в официални и неофициални комуникативни ситуации. Изследването има лингводидактологична насоченост и в него се обосновава виждането, че представянето и анализирането на узуалните замени на имперфектното от аористното причастие в обучението по български език като чужд/втори в процеса на достигане на нива C1 и C2 значително би допринесло за повишаване на езиковата компетентност като неизменна интегрална част от комуникативната компетентност на обучаваните.

Ключови думи: лингводидактология; съвременен български език; имперфектно причастие; аористно причастие; конклузив; ренаратив; дубитатив; перцептуална лингвистика

1. Въведение

Основна задача на настоящата работа е да представи и анализира най-честите случаи, в които миналото несвършено деятелно причастие (имперфектното причастие – **Ипр**¹) бива узуално заменяно от миналото свършено деятелно причастие (аористното причастие – **Аопр**) в писмена реч на родноезикови носители, което говори за проявяваща се тенденция в езиковия узус. Тази задача е обвързана и със значима лингводидактологична цел: обосноваване на целесъобразността на виждането, че запознаването на обучаваните, независи-

мо дали става въпрос за родноезикови носители, или за усвояващи българския език като чужд/втори, с узуалните замени на **Ипр** от **Аопр** в контексти, изискващи употреба на **Ипр**, би повишило не само езиковата компетентност и на двата типа учещи, но би допринесло за усъвършенстване и на тяхната комуникативна компетентност. Поставянето на тази цел произтича от възприетото тук виждане на Димитър Веселинов за съвременната лингводидактология като наука (Veselinov 2019; Veselinov 2023; Veselinov 2024), обхващаща както родно-, така и чуждоезиковото обучение (Veselinov 2025).

Конкретизирането на поставената цел е подчинено на приоритетния акцент върху значимостта на проучваното езиково явление за обучението по **БЕЧ/В**. Представянето и анализирането в процеса на усвояване на **БЕЧ/В** на случаи със замяна на изискващото се от контекстуалните условия **Ипр** от **Аопр** в устната и в писмената реч на родноезикови носители е необходимо да бъде съобразено с комуникативните компетентности, придобивани на съответните нива на владееене на чужд/втори език според Общата европейска референтна езикова рамка – вж. Council of Europe, 2020. Релевантният етап за интегриране на изследваното явление в процеса на обучението по **БЕЧ/В** би трябвало да бъде следходен на усвояването и затвърждаването на знанията за формообразуването и типичните контексти на употреба на преизказните форми (ренаратива) на **С** и **И**, предвиждани най-често на ниво В2. В края на ниво С1 усвояващите чужд/втори език би следвало да „използват по подходящ начин широк набор от сложни граматически структури“ (Council of Europe, 2020, р. 130, прев. н.) и затова е целесъобразно в процеса на обучение на ниво С1 да бъдат усвоени формите и типичните употреби и на конклузива, и на дубитатива, а в конкретния случай – употребите на **Ипр** в конклузивни и дубитативни форми на **С** и **И**. Овлабяването и ситуационно уместната употреба и на трите косвени евиденциала (ренаратив, конклузив и дубитатив) биха допринесли за това на ниво С1 обучаваните да използват „широк обхват от езикови средства, за да се изразят ясно, без да се налага да ограничават в изказванията си онова, което искат да кажат“, а на ниво С2 – „много широк набор от езикови средства, за да изказват мислите си прецизно, да подчертават, да разграничават и да отстраняват неясноти и двусмислици“ (Council of Europe, 2020, р. 130, прев. н.).

Емпиричният материал в основата на настоящото изследване е ексцерпиран от интернет източници и от следните електронни ресурси: Българския национален корпус (БНК) (<http://dcl.bas.bg/bulnc>) и CLASSLABulgarian Web Corpus (CBWC) (https://www.clarin.si/ske/#dashboard?corpname=classlaweb_bg)². Основният метод за описание на емпиричните данни е лингвистичният анализ.

2. Теоретични основи

Тъй като изследователският интерес в тази работа е концентриран върху замяната на **Ипр** от **Аопр** в *съвременната* комуникация, а и поради ограничения в обема на публикациите, не е възможно да се обхванат цялата проблематика и разнообразието от възгледи, свързани с тези две причастия. Според застъпваната тук теоретична позиция **Ипр** и **Аопр** представляват нелични глаголни форми (срв. напр. Nitsolova 2008, pp. 429 – 436; Stoyanov, ed. 1983, pp. 372 – 380). В българистичната езиковедска наука съществуват и други виждания. Така според К. Куцаров **Аопр** принадлежи към самостоятелния клас думи *причастие*, който обхваща също сегашното деятелно причастие, сегашното страдателно причастие и миналото страдателно причастие (Kutsarov 2022, pp. 299 – 310), но не и **Ипр**. К. Куцаров привежда множество аргументи в подкрепа на виждането си, че формите от типа *пишел*, *четял*, *ходел* са глаголни, а не причастни форми (Kutsarov 2008). Кр. Чакърова определя **Ипр** като „квазипричастие“ (Chakarova 2012, p. 201). За М. Видралска **Ипр** представлява „функционална и семантична вербална форма“, която не изразява действителен атрибутивен признак (Vidralska 2015, p. 91, срв. също Dimitrova 2021). Както е известно, в старобългарския език **Ипр** не е съществувало, а за някои от диалектите то е непознато (вж. Карта № М 130 на Българския диалектен атлас. Обобщаващ том IV. Морфология – <https://ibl.bas.bg/lib/bda4/#page/156/mode/1up>). Възникването му е обвързано със смяната на формообразуващата основа на **И** (вж. Ganeva 2018, pp. 111 – 119) и с етапите на граматикализация на евиденциалността (вж. Gerdzhikov 1984, pp. 252 – 261). Установяването му води до отстраняване на омонимията между формите за косвените евиденциали на **Ао**, от една страна, и от друга – на **С** и **И** (Gerdzhikov 1984, p. 258). **Ипр** в съвременния български се образува от **И** основа на глаголи от I и II спр., а при глаголи от V разред на I спр., II и III разред на II спр., както и при цялото III спр. е налице формално съвпадение на **Ипр** и **Аопр**. Поради тази омолексемна морфологична омонимия (омонимия в граматическата парадигма на една лексема) при извличането на емпиричен материал се взимат предвид само случаите, в които **Ипр** и **Аопр** ясно се разграничават по темпоралната гласна. В настоящата работа се приема виждането, че **Ипр** участва единствено в парадигмите на **С** и **И** в конклузив (*четял е*), ренаратив (*четял*) и дубитатив (*четял бил*).

За разлика от **Ипр**, **Аопр** се отличава в съвременния ни език както с атрибутивни (а и субстантивирани) употреби в именната група, така и с участието в парадигмите на индикатива, конклузива, ренаратива и дубитатива (с изключение на формите за **С** и **И**), в аналитичното условно наклонение, в някои форми на презумптивна. То

се образува от **Ао** основа на глаголи от I и II спр., като **Ао** тематична гласна ясно се разграничава от **И** тематична гласна в I и II спр. без посочените по-горе техни разреди.

Замяната на **Ипр** от **Аопр** в контексти, ясно указващи необходима употреба на **Ипр**, рядко се дискутира. Но още А. Теодоров-Балан представя това явление като грешка: „Оттук пък се влачи у книжевници грешка, която да заменя у глаголи от същото спрежение (първи образец) едно причастие с друго, напр. *говорил* с *говорел*“ (Teodorov-Balan 1976, p. 334). Хр. Първев посочва, че феноменът „намира израз както в системата на преизказното наклонение, така и при някои изявителни времена, по-специално при перфекта“ (Parvev 1976, p. 339). Б. Велчева и С. Банова представят множество примери от печата, в които при глаголи от II спр., I разред, без акцент върху окончанието, вместо **Ипр** е употребено **Аопр**. Според авторките това „е широка практика и в медиите“, а замяната се дължи не само на неравномерното разпространение на **Ипр** из езиковата ни територия и наличието на омоними при всички спрежения, но и на редуцирането на гласната *е* в неударена позиция в източните говори при изследваните глаголи (Velcheva, Banova 2009, pp. 476, 479).

В монографията на Ст. Абазова, посветена на **И** и **Ао** в съвременния български език, са анализирани примери с употреба на **Аопр** вместо **Ипр** в ренаративни, конклузивни и дубитативни форми (Abazova 2017, pp. 72 – 79). Ст. Абазова споделя вижданията на С. Банова и Б. Велчева, че се наблюдава тенденция, като към причините авторката добавя предположението, че тъй като маркираните модуси „са твърде натоварени с граматическа информация (имат едно модално граматическо значение, а дубитативът има две значения повече от индикатива), те продължават да разтоварват темпоралната си парадигма“ (Abazova 2017, pp. 73, 79).

3. Замяна на Ипр от Аопр в конклузивни форми

При най-честотната употреба на конклузива в плана на миналото – изразяване на умозаключение въз основа на следи от предходно действие или на логически връзки между явленията, се откриват в случаи като (1), в които изискваният се конклузивен **И** (*е ходел*), съдържащ **Ипр**, бива заменян от форма с **Аопр** (*е ходил*). В (1) формата *е ходил* представлява конклузивен **Ао**, а не омонимния с него индикативен **П**. Преобразуването в индикатив *Когато започнах да правя бизнес, той **ходеше** прав [...]* сочи изискващ се **И**.

(1) *Когато съм започнал да правя бизнес той вероятно **е ходил** прав под масата.* (CBWC)

Замяната на форма с **Ипр** от форма с **Аопр** (вж. (2)) се открива и в друга типична за конклузивния **И** употреба – в рамките на протичащо в конкрет-

ния минал момент действие, което би трябвало да се кодира с конклузивен **И** (в (2) *съм спял*, заместено от *съм спал*), се реализира еднократно действие, изразено с конклузивен **Ао** (в (2) *е минал*). Трансформацията на (2) в индикатив ясно индикира, че се изисква **И** (*докато спях, наблизо мина човек*). В (2) взаимовръзката между конклузива и грамемите ед. ч. и 1 л. поражда спецификата на неговата употреба в случая – авторът на изказването е присъствал на миналото събитие, но не е бил в състояние да го възприеме съзнателно, поради това в акта на комуникацията го възстановява и изразява чрез умозаключителна форма (вж. също Aleksova 2016; Moskova 2021; Nitsolova 2008, p. 355).

(2) *Значи, покрай мен е минал човек. Докато съм спал, наблизо е минал човек.* (БНК)

Примери (3) и (4) онагледяват трети тип употреба на конклузива с узуално заменено **Ипр** от **Аопр** – за обобщено предаване на повторителни действия, на които авторът е свидетел. Тези конклузивни употреби се отличават и в плана на миналото, и в плана на неминалото със своя транспозитивен характер (срв. Gerdzhikov 1977, pp. 56 – 58, p. 66). В плана на миналото при тези случаи „вниманието се спира не на конкретното протичане на отделните свидетелски възприети действия, а на обобщението, на подвеждането им под общ знаменател и на извода, който се прави на тази основа“ (Gerdzhikov 1984, pp. 22 – 24; срв. и Gerdzhikov 1977, pp. 57 – 58). Спецификата на този тип употреби се очертава особено ясно в 1 л., ед. ч. (вж. (3) и (4)). В (3) би следвало да се употреби конклузивна форма за **И** (*съм желаел*), което се доказва от трансформацията в индикатив (*колко пъти желаех*). Същият тип анализ е приложим към (4), в който изискващата се конклузивна форма с **Ипр** (*съм се чудел*) е заменена от форма с **Аопр** (*съм се чудил*).

(3) „[...] *Колко пъти съм желал да затворим небето и към момента за три години война не сме получили нужния брой системи*“, споделя Зеленски. (https://novini247.com/novini/namalyavaneto-na-mobilizatsionnata-vazrast-v-ukrayna-ne-e-prioritet-zashtoto_8622498.html, 05.01.2025)

(4) *Винаги съм се чудил кога и как се появява чувството за срам.* (<https://dnesbulgaria.com/слави-трифонов-винаги-съм-се-чудил-ког/>, 13.11.2024)

В (5) контекстът предполага употреба на конклузивна форма с **Ипр** (*е говорел*), независимо дали трансформацията в индикатив съдържа **И** – *винаги говореше*, или **С** – *винаги говори*. Пример (5) сочи, че реализациите на конклузива за обобщено предаване на повторителни действия, в които формата с **Ипр** (т.е. за конклузивен **И**) бива заменена от форма с **Аопр** (т.е. за конклузивен **Ао**), съществуват не само в 1 л., ед. ч.

(5) *Така медикът Симидчиев, който винаги е говорил като специалист в медиите, излагайки данни от последни научни проучвания, този път се бореше*

с природата на медията, а даже и с природата на социалните мрежи (която не е същата), вместо да използва това поле да се аргументира. (CBWC)

Примери (6) и (7) са показателни за четвърти тип употреби, в които изискващата се форма с **Ипр** за конклузивен **И** бива узуално заменяна от форма с **Аопр** – при изказване на умозаключение, извод, обобщение за паралелно протичащи действия, едновременни на контекстуално уточнен минал момент. В (6) и контекстът, и глаголът *трябва*, изразяващ вероятност, сочат, че се изказва собствено субективно твърдение, в което авторът реконструира или преоценява през актуалната си гледна точка три паралелно развивали се действия (мисленето, говоренето и разсъждаването), като първите две са извършвани от самия него. Тези три действия би следвало да бъдат кодирани с конклузивни форми за **И**, съдържащи **Ипр** (*съм мислел* и *говорел*; *разсъждавали*). **Ипр** изпъква отчетливо във формите на глаголите *мисля* и *говоря*, които имат различни тематични гласни в **Ао** и **И**. Вместо очакваните конклузивни форми с **Ипр** са употребени форми с **Аопр** (*съм мислил* и *говорил*).

(6) *През цялото време, докато съм мислил и говорил за Федър, те трябва да са разсъждавали колко лошо е всичко.* (БНК)

Замените на конклузивни форми с **Ипр** от форми с **Аопр** се откриват не само в 1 л., ед. ч., при това не само в съобщителни изказвания. В (7) би следвало да се яви конклузивна форма за **И**, включваща **Ипр** (*е мислел*). Индикативната трансформация доказва **И** принадлежност на глаголните форми: *Дали докато мислеше [...], не пропускаше [...]*. Съдържащият се в (7) нюанс на колебливо, неуверено предположение се дължи на контекста, представляващ въпросително изречение, включващо и отрицателна глаголна форма (*не е пропускал*) (срв. с анализите на Г. Герджиков за употребите на конклузива във въпросителни или отрицателни изказвания (Gerdzhikov 1977, p. 55).

(7) *Дали докато е мислил как да „ги слага на място“, не е пропускал важни служебни ангажименти?* (CBWC)

В петия тип употреби, изискващи умозаключителна форма с **Ипр**, заменяна в узуса от форма с **Аопр**, конклузивът се употребява в исторически съчинения или в друг вид текстове, предаващи несвидетелска информация за минали действия, изказана като собствено твърдение – вж. (8), (9) и (10). Според Г. Герджиков при тези употреби на умозаключителните форми става въпрос за „обобщение, което е широко разпространено, но което говорещият е възприел като свое убеждение и изказва като свое твърдение“ (Gerdzhikov 1977, pp. 55 – 56). Именно това контекстуално значение на конклузива дава възможност за съвместна употреба с ренаратива, когато се изказва информация за минали действия, на които авторът не е свидетел – вж. (8). В този пример

конклузивните форми с **Аопр** *е живял* и *е мислил* са употребени вместо изискващите се от контекста форми в **И** *е живеел* и *е мислел*, включващи **Ипр**. Трансформацията в индикатив сочи, че в конкретния случай следва да се употреби **И**: Някога, през 1711 година, в Италия *живееше* [...]; Един ден седна и докато *мислеше* как да [...].

(8) Някога, през 1711 година, в Италия *е живял* маестро Бартоломео Кристофори. Бил е майстор на клавицини. Един ден седнал и докато *е мислил* как да подобри механиката на клавицина, е взел та измислил чукчетата на пианото, които се използват и до днес. (CBWC)

Примери (9) и (10) също принадлежат към разглеждания пети тип употреби със замяна на конклузивна форма с **Ипр** от форма с **Аопр**. В (9) изискващият се конклузив **И**, отличаващ се с наличието на **Ипр** (*се е криел, е правел*), е узуално изместен от форми с **Аопр** (*се е крил, е правил*), съпадащи с конклузивния **Ао** и индикативния **П**. Преобразуването в индикатив предполага употреба на **И**: Васил Левски *се криеше*, докато *правеше* пътуванията си. В (10) авторът на изказването е заменил изискващата се от контекста конклузивна форма с **Ипр** (*са спорели*) с форма, включваща **Аопр** (*са спорили*) – срв. с индикатив: Оберон и Титания *се скараха*, докато *спореха* [...].

(9) Легендата разказва, че Васил Левски *се е крил* на това място, докато *е правил* пътуванията си от Цариградското пристанище към Дунав. (CBWC)

(10) Оберон и Титания *са се скарали*, докато *са спорили* дали един мъж и една жена могат завинаги да останат верни един на друг. (CBWC)

Примери (8), (9) и (10) показват сходство с т.нар. от Р. Ницолова „неумозаключително значение“ на конклузива за представяне на „слабо знание на говорещия“, неосноваващо се на негово собствено наблюдение, при подчертано в изказването несвидетелско отношение към действието (Nitsolova 2008, pp. 354 – 356).

Замяната на конклузивното **С**, което има най-често адмиративно значение (срв. с Gerdzhikov 1977, pp. 55 – 56; 1984, pp. 23, 115), от форми с **Аопр** вместо с **Ипр**, е по-трудно проследима, но не и невъзможна, както доказва (11) – формата *говорил* е заменила изискващата се конклузивна форма *говорел* с изпуснат спомагателен глагол за **С** с адмиративна семантика.

(11) А: *Направих изчисления. При 10 милиона Нютона на квадратен сантиметър...*

В: *Спри.*

С: *Я, той говорил. Помислихме, че са ти отрязали езика.* (<https://textbg.com/Subtitles/216517/salvation-02x02-2018>, 03.01.2025)

Анализираните в тази подчаст узуални замени на конклузивни форми с **Ипр** от форми с **Аопр** не обхващат всички възможни типични контексти, но са достатъчно показателни за изследваното явление.

4. Замяна на *Ипр* от *Аопр* в ренаративни форми

Един от честите случаи на замяна в ренаративни форми за **И** от форми с **Аопр** се наблюдава при предаване на придобита по косвен път информация за две паралелно протичащи действия, едновременни на контекстуално зададен минал момент. В (12) и (13) контекстът предполага поява на ренаративен **И** (*пишел*, респ. *говорел*), а не на **Ао** (*писал*, респ. *говорил*), което се доказва от индикативните трансформации: *Спеше*, *докато пишеше* и *Откровен беше...*, *когато говореше...*).

(12) *Винаги съм се чудела как се казва на това?!?! „Снял, докато **писал**“ или „**Писал**, докато снял“?* (https://www.capital.bg/biznes/kompanii/2013/09/23/2146985_provaleno_partnyorstvo_zavurshilo_s_globa/, 11.11.2024 г.)

(13) *Откровен е бил и кметът на Киев Виталий Кличко, когато **говорил** за „полубременните“ политици у нас.* (<https://btvnovinite.bg/predavanja/tazisutrin/pratenicite-na-btv-v-ukrajna-stojan-georgiev-i-aleksandr-osichenko-zavojnata-otblizo.html>, 14.10.2024)

В (14) и (15) се наблюдава друг тип употреба на ренаративния **И**, в който **Ипр** бива узуално заменяно от **Аопр**. В рамките на протичащо в миналия момент действие, което следва да бъде изразено с ренаративен **И** (*правили* в (14) и *спели* в (15), а не *правили*, респ. *спали*), се реализира друго еднократно действие, кодирано с **Ао** форма (ренаративна при *се натъкнали* и респ. индикативна при *се задушиха*).

(14) *Учените от Университета в Тюбинген се натъкнали на откритието докато **правили** общи проучвания на микрофлората на човешкия нос.* (CBWC)

(15) *Брат и сестра се задушиха от печка на твърдо гориво, докато **спали** в дома си в белишкото село Бабяк.* (https://btvnovinite.bg/117266-Brat_i_sestra_se_zadushiha_ot_pechka.html, 14.10.2024)

Замяната на **Ипр** от **Аопр** в контекстите, изискващи ренаративен **И**, е навлязла в пресата (вж. в (16) *учили* вм. *учели*) и в официални документи като протоколи към дела (вж. в (17) *ходила* вм. *ходела*). Това говори, че тя вероятно се е разпространила дотолкова в съвременния узус, че някои носители на българския език като първи не я регистрират като отклонение в речта си.

(16) *Над 70 души са обвинени в нарушаване на кодекса по време на тест, докато **учили** дистанционно заради коронавируса.* (<https://www.segabg.com/hot/category-foreign-country/skandal-izmami-na-izpit-po-matematika-grumna-uest-poynit>, 16.10.2024)

(17) *Изложени са възражения за завишен размер на обезщетението за неимууществени вреди, който се претендира, както и възражение за съпричиняване на резултата от страна на ищцата, която била проя-*

вила небрежност като не проявила нужното внимание докато **ходила** теглейки количка и била допринесла до голяма степен за настъпването на претендираните вреди. (<https://dela.bg/CourtDocuments/DownloadFile/a6c8d931-924b-4065-b665-a608633e7513>, 14.10.2024)

Третият тип употреби със замяна на **Ипр** от **Аопр** във формата на преизказния **И** представят случаите, в които се изразяват обичайни, повторителни минали действия. В част от ренаративните форми в (18) **Аопр** и **Ипр** съвпадат (съм бил, са обличали, са държали), но това не важи за **нося**, **спя** и **живея**. Авторът на изказването е употребил ренаративен **И** (с **Ипр**) само за един от тези глаголи (съм спял), докато при другите два е налична узуална замяна с **Аопр**, част от парадигмата на ренаративния **Ао** (носили *вм.* носели, съм живял *вм.* съм живеел).

(18) Докато ме **носили** в обятията си, съм бил като другите деца, а също и когато съм спял, когато са ме обличали, когато са ме държали за ръце, за да подскачам, с една дума, когато **съм живеял** в царството на безтегловността, изравняваща всички. (<https://www.lemurbooks.com/uploads/products/2024/000014663405.pdf>, 11.11.2024)

Ипр бива узуално замествано от **Аопр** и в ренаративни форми на **С** (вж. в (19) *правил* *вм.* *правел*).

(19) По думите и Любомир теглил оборотни кредити, но винаги ги е връщал навреме. Сега **правил** планове да изнася билки в чужбина и заради това искал да разшири базата си в село Черница. (CBWC)

Коментираният случай на замяна на **Ипр** от **Аопр** в ренаративни форми за **И** и **С** са според нас достатъчен аргумент в полза на виждането, че наблюдаваното узуално явление засяга множество сфери на съвременната комуникация и има широко разпространение.

5. Замяна на **Ипр** от **Аопр** в дубитативни форми

Проследяването на замяната на **Ипр** от **Аопр** в дубитативни форми за **С** и **И** се затруднява не само от по-рядката употреба на дубитатива в съпоставка с ренаратива, но и от съвпадането на подменените форми (напр. *бил учил вчера по това време//точно сега* *вм.* *бил учел*) с преизказните **П** и **Пл**, а и с дубитативния **Ао**. Отчитайки този факт, приемаме, че в (20) формата *бил говорил* може да се интерпретира като дубитативно **С** със замяна на **Ипр** от **Аопр** (срв. в индикатив *После (казват/говори се), че Радев глупости говори* (**С**, а не **Ао**). Ако се вземе предвид заглавието на статията, съдържащо **С** (*пази*), срв. *Предлагат на Цветанов да уволни Пенчева, законът я пази*, то може да се каже, че в коментара към статията (вж. (21) формата *бил пазил* представлява дубитативно **С** с узуална замяна на **Ипр** от **Аопр**.

(20) *Кво стана с тая България? До къде ни докараха? После Радев глупости бил говорил.*

(21) *Май ни вземат за селски ***. Законът я бил пазил. Май и закона и кодекса не ги знаят в МБР.* (<https://www.dnes.bg/a/64-stranata/171641-predlagat-na-tsvetanov-da-uvolni-pencheva-zakonat-ya-pazi/comments?cp=4>, 03.01.2025)

6. Заключение

Факторите, които обуславят узуалните замени на **Ипр** от **Аопр** в конклузивни, ренаративни и дубитативни форми на **С** и **И**, могат да бъдат както от вътрешноезиков характер, напр. по-късното възникване и установяване на **Ипр** в съпоставка с **Аопр**, отсъствието на **Ипр** в част от българските диалекти, наличието на омолексемна омонимия (съвпадане на **Ипр** и **Аопр** при глаголи от V разред на I спр., II и III разред на II спр., както и при цялото III спр.), тенденцията към разтоварване на темпоралната парадигма в семантично маркираните косвени евиденциали (срв. Abazova 2017, р. 79) и др.; така и от социално-демографско естество, напр. евентуална обвързаност на изследваната замяна с възрастовата, образователната, професионалната, териториалната или друг вид стратификация на съвременния български макросоциум, чието апробиране предстои да се осъществи чрез анализи на резултатите от стартирано анкетно допитване. Детайлното проучване на влиянието на изброените фактори е задача на поредица бъдещи публикации, обвързани с цели на перцептуалната лингвистика.

Представянето и анализът на узуални замени на **Ипр** от **Аопр** чрез примери при работа с автентични текстове в процеса на достигане на ниво C1, а и на C2 биха позволили обучаваните не само да разпознават тези замени, но и да ги преодоляват в собствената си реч. Настоящото изследване е израз на стремежа да бъдат следвани актуалните тенденции в съвременното езиково обучение, и на надеждата, че то се вписва в динамичния лингводидактологичен контекст, изискващ „постоянното актуализиране на теоретико-практическата общоевропейска рамка“ (Veselinov 2019, р. 8). Смятаме, че задълбоченото изследване на узуални явления в съвременната българска реч би допринесло за обогатяване на научните познания на преподаващите, би им послужило при подбора на подходящи учебни материали (срв. и Veselinov, Dilkova 2024, р. 338) и би било полезно при създаването на учебници и пособия както по български език като роден/първи, а така и като чужд/втори.

БЕЛЕЖКИ

1. Списък на съкращенията: **Ао** (аорист/минало свършено време), **Аопр** (аористно причастие/минало свършено деятелно причастие), **БЕЧ/В** (български език като чужд/втори), **И** (имперфект/минало несвършено време), **Ипр** (имперфектно причастие/минало несвършено деятелно причастие), **П** (перфект/минало неопределено време), **Пл** (плюсquam-перфект/минало предварително време).
2. Правописът и пунктуацията на примерите са запазени в оригиналния им вид.

ЛИТЕРАТУРА

- АБАЗОВА, С., 2017. *Аорист и имперфект в българския език днес*. София: Парадигма. ISBN 978-954-326-330-1.
- АЛЕКСОВА, К., 2016. Конклузивът и неговите употреби в съвременния български език. *Електронно списание LiterNet*, vol. 10, no. 203. Available from: <https://litenet.bg/publish7/kaleksova/konkluzivyt.htm>. [Viewed 2024-9-15].
- ВЕЛЧЕВА, Б. & С. БАНОВА, 2009. Аористно причастие вместо имперфектно причастие в пресата – „преход“ в употребата? В: КАРАГЬОЗОВ, П. & Ю. СТОЯНОВА (съст.). *Преходи и граници: сборник доклади от XV годишна научна конференция на Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, 18 – 19 май 2009 г.*, с. 475 – 479. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. ISBN 978-954-07-2997-8.
- ВЕСЕЛИНОВ, Д., 2019. Изследователски аспекти на съвременната лингводидактология. *Чуждоезиково обучение*, Т. 46, № 1, р. 7 – 8. ISSN 0205-1834 (Print), 1314-8508 (Online).
- ВЕСЕЛИНОВ, Д., 2023. Лингводидактологично полувековие. *Чуждоезиково обучение*, Т. 50, № 1, с. 7 – 8. ISSN 0205-1834 (Print), 1314-8508 (Online).
- ВЕСЕЛИНОВ, Д., 2024. Лингводидактологични измерения на иновативната образователна среда. *Чуждоезиково обучение*, Т. 51, № 1, с. 7 – 8. ISSN 0205-1834 (Print), 1314-8508 (Online).
- ВЕСЕЛИНОВ, Д., 2025. Лингводидактология и изкуствен интелект. *Чуждоезиково обучение*, Т. 52, № 1, с. 7 – 8. ISSN 0205-1834 (Print), 1314-8508 (Online).
- ВЕСЕЛИНОВ, Д. & Ц. ДИЛКОВА, 2024. Language Learning for Specific Purposes in Higher Education – Experiences and Trends. *Чуждоезиково обучение*, Т. 51, № 3, pp. 336 – 341. ISSN 0205-1834 (Print), 1314-8508 (Online).

- ВИДРАЛСКА, М., 2015. Минало несвършено деятелно причастие – същност и специфика на употреба. *Българска реч*, Т. 21, № 2, с. 87 – 93. ISSN 1310-733X.
- ГАНЕВА, Г., 2018. *История на граматическите основи*. София: Панев Пъблишинг. ISBN 978-619-90789-1-4.
- ГЕРДЖИКОВ, Г., 1977. Една специфична глаголна категория в съвременния български език (Категорията „ангажираност на говорещия с изказването на действието“). *Годишник на Софийския университет, Факултет по славянски филологии*, Т. 69, № 2, с. 5 – 68. ISSN 1314-9989.
- ГЕРДЖИКОВ, Г., 1984. *Преизказването на глаголното действие в българския език*. София: Наука и изкуство.
- ДИМИТРОВА, Д., 2021. Към въпроса за полифункционалността на еловата морфема. *Дзяло*, Т. IX, № 20. ISSN 1314-9067 (online). Available from: http://www.abcdar.com/magazine/XX/Dzl_2021_br20_16_Desislava_Dimitrova_elova_morfema.pdf. [Viewed 2024-9-15].
- КУЦАРОВ, К., 2008. Няма минало несвършено деятелно причастие. *Научни трудове – Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“*. Филология, Т. 22, № 1, с. 323 – 336. ISSN 0861-0029.
- КУЦАРОВ, К., 2022. *Българските лексемни класове и учението за частите на речта*. София: Колибри, ISBN 978-619-02-1031-3.
- МОСКОВА, М., 2021. *Конклузивът в съвременния български език*. Дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен „доктор“. Ръкопис. София: Софийски университет „Св. Климент Охридски“.
- НИЦОЛОВА, Р., 2008. *Българска граматика. Морфология*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. ISBN 978-954-07-5644-8.
- ПЪРВЕВ, Х., 1976. Морфологични особености на причастията в съвременния български книжовен език. В: ПАШОВ, П. & Р. НИЦОЛОВА (съст.). *Помагало по българска морфология. Глагол*, с. 396 – 403. София: Наука и изкуство.
- СТОЯНОВ, С., (гл. ред.), 1983. *Граматика на съвременния български книжовен език. Т. 2. Морфология*. София: Издателство на Българската академия на науките.
- ТЕОДОРОВ-БАЛАН, А., 1976. Четвърто наклонение. В: ПАШОВ, П. & Р. НИЦОЛОВА (съст.). *Помагало по българска морфология. Глагол*, с. 321 – 335. София: Наука и изкуство.
- ЧАКЪРОВА, К., 2012. Към за аспектуалната характеристика на българските минали причастия. В: въпроса И. САВОВА, В. ПОПОВА

(ред.). *40 години Шуменски университет 1971 – 2011. Сборник научни трудове от Националната конференция с международно участие*, с. 200 – 210. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“. ISBN 978-954-577-604-5.

Acknowledgments & Funding

This study is financed by the European Union-NextGenerationEU, through the National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, project SUMMIT BG-RRP-2.004-0008-C01.

REFERENCES

- ABAZOVA, S., 2017. *Aorist i imperfekt v balgarskia ezik dnes*. Sofia: Paradigma [in Bulgarian]. ISBN 978-954-326-330-1.
- ALEKSOVA, K., 2016. Konkluzivat i negovite upotrebi v savremennia balgarski ezik. *Elektronno spisanie LiterNet-Online Journal LiterNet*, vol. 10, no. 203. Available from: <https://litenet.bg/publish7/kaleksova/konkluzivyt.htm>. [Viewed 2024-9-15]. [in Bulgarian].
- CHAKAROVA, K., 2012. Kam vaprosa za aspektualnata harakteristika na balgarskite minali prichastia. V: I. SAVOVA, V. POPOVA (eds.). In: *40 години Shumenski universitet 1971 – 2011. Sbornik nauchni trudove ot Natsionalnata konferentsia s mezhdunarodno uchastie*, pp. 200 – 210. Shumen: Universitetsko izdatelstvo “Episkop Konstantin Preslavski” [in Bulgarian]. ISBN 978-954-577-604-5.
- COUNCIL OF EUROPE, 2020. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. – Companion Volume*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. Available at: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages>. [Viewed 2024-12-27]. ISBN 978-92-871-8621-8.
- DIMITROVA, D., 2021. Kam vaprosa za polifunktsionalnostta na elovata morfema. *Dzyalo*, vol. 9, no. 20. ISSN 1314-9067 (Online). Available from: http://www.abcdar.com/magazine/XX/Dzl_2021_br20_16_Desislava_Dimitrova_elova_morfema.pdf. [Viewed 2024-9-15]. [in Bulgarian].
- GANEVA, G., 2018. *Istoria na gramaticheskite osnovi*. Sofia: Panev Publishing [in Bulgarian]. ISBN 978-619-90789-1-4.
- GERDZHIKOV, G., 1977. Edna spetsifichna glagolna kategoria v savremennia balgarski ezik (Kategoriyata “angazhiranost na govoreshtia s izkazvaneto na deystviето”). *Godishnik na Sofiyskia*

- universitet, Fakultet po slavyanski filologii*, vol. 69, no. 2, pp. 5 – 68 [in Bulgarian]. ISSN 1314-9989.
- GERDZHIKOV, G., 1984. *Preizkazvaneto na glagolното deystvie v balgarskia ezik*. Sofia: Nauka i izkustvo. [in Bulgarian].
- KUTSAROV, K., 2008. Nyama minalo nesvarsheno deyatelno prichastie. *Nauchni trudove – Plovdivski universitet „Paisiy Hilendarski“*. *Filologia*, vol. 22, no. 1, pp. 323 – 336 [in Bulgarian]. ISSN 0861–0029.
- KUTSAROV, K., 2022. Balgarskite leksemni klasove i uchenieto za chastite na rechta. Sofia: Kolibri, [in Bulgarian]. ISBN 978-619-02-1031-3.
- MOSKOVA, M., 2021. *Konkluzivat v savremennia balgarski ezik. Disertatsionen trud za poluchavane na obrazovatelната i nauchna stепен „doktor“*. Manuscript. Sofia: Sofiyski universitet “Sv. Kliment Ohridski” [in Bulgarian].
- NITSOLOVA, R., 2008. *Balgarska gramatika. Morfologia*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski” [in Bulgarian]. ISBN 978-954-07-5644-8.
- PARVEV, H., 1976. Morfologichni osobenosti na prichastiyata v savremennia balgarski knizhoven ezik. In: PASHOV, P. & R. NITSOLOVA (sast.). *Pomagalo po balgarska morfologia. Glagol*, pp. 396 – 403. Sofia: Nauka i izkustvo [in Bulgarian].
- STOYANOV, S. (Ed.). 1983. *Gramatika na savremennia balgarski knizhoven ezik. T. 2. Morfologia*. Sofia: Izdatelstvo na Balgarskata akademia na naukite [in Bulgarian].
- TEODOROV-BALAN, A., 1976. Chetvarto naklonenie. In: PASHOV, P. & R. NITSOLOVA (eds.). *Pomagalo po balgarska morfologia. Glagol*, pp. 321 – 335. Sofia: Nauka i izkustvo [in Bulgarian].
- VELCHEVA, B. & S. BANOVA, 2009. Aoristno prichastie vmesto imperfektno prichastie v presata – „prehod“ v upotrebata? In: KARAGYOZOV, P. & Yu. STOYANOVA (eds.). *Prehodi i granitsi: sbornik dokladi ot XV godishna nauchna konferentsia na Fakulteta po slavyanski filologii na Sofiyskia universitet „Sv. Kliment Ohridski“, 18 – 19 may 2009 g.*, pp. 475 – 479. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“ [in Bulgarian]. ISBN 978-954-07-2997-8.
- VESELINOV, D., 2019. Izsledovatelски aspekti na savremennata lingvodidaktologiya. *Chuzhdoezikovo obuchenie-Foreign Language Teaching*, vol. 46, no. 1, pp. 7 – 8 [in Bulgarian]. ISSN 0205–1834 (Print), 1314–8508 (Online).
- VESELINOV, D., 2023. Lingvodidaktologichno poluvekovie. *Chuzhdoezikovo obuchenie-Foreign Language Teaching*, vol. 50,

- no. 1, pp. 7 – 8 [in Bulgarian]. ISSN 0205-1834 (Print), 1314–8508 (Online).
- VESELINOV, D., 2024. Lingvodidaktologichni izmereniya na inovativnata obrazovatelna sreda. *Chuzhdoezikovo obuchenie-Foreign Language Teaching*, vol. 51, no. 1, pp. 7 – 8 [in Bulgarian]. ISSN 0205-1834 (Print), 1314-8508 (Online).
- VESELINOV, D., 2025. Lingvodidaktologiya I izkustven intelekt. *Chuzhdoezikovo obuchenie-Foreign Language Teaching*, vol. 52, no. 1, pp. 7 – 8 [in Bulgarian]. ISSN 0205-1834 (Print), 1314-8508 (Online).
- VESELINOV, D., DILKOVA, TS., 2024. Language Learning for Specific Purposes in Higher Education – Experiences and Trends. *Chuzhdoezikovo obuchenie-Foreign Language Teaching*, vol. 51, no. 3, pp. 336 – 341. ISSN 0205-1834 (Print), 1314-8508 (Online).
- VIDRALSKA, M., 2015. Minalo nesvarsheno deyatelno prichastie – sashtnost i spetsifika na upotreba. *Balgarska rech-Bulgarian Speech*, vol. 21, no. 2, pp. 87 – 93 [in Bulgarian]. ISSN 1310-733X.

THE REPLACEMENT OF THE IMPERFECT ACTIVE PARTICIPLE BY THE AORIST ACTIVE PARTICIPLE IN MODERN BULGARIAN: A LINGUODIDACTOLOGICAL PERSPECTIVE

Abstract. This paper analyzes typical cases in contemporary communication where the imperfect active participle is replaced by the aorist active participle in the conclusive, renarrative, and dubitative forms of the present and the imperfect past tenses. These replacements are observed in spoken and in written speech of native speakers in both formal and informal communicative situations. The study has a linguodidactological focus, and it argues that the analysis of the non-standard replacement of the imperfect active participle with the aorist active participle in teaching Bulgarian as a foreign/second language at levels C1 and C2 can significantly contribute to enhancing linguistic competence as an integral part of learners' communicative competence.

Keywords: linguodidactologics; modern Bulgarian language; imperfect active participle; aorist active participle; conclusive; renarrative; dubitative; perceptual linguistics

✉ **Prof. Krasimira Aleksova, DSc.**

ORCID iD: 0000-0003-3205-9958

WoS Researcher ID: AAA-9132-2021

✉ **Dr. Laska Laskova, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-6931-9082

WoS Researcher ID: AAG-5094-2019

✉ **Dr. Danka Apostolova, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-0629-0411

WoS Researcher ID: ACI-3809-2022

✉ **Dr. Yana Sivilova, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-2259-0246

WoS Researcher ID: HKP-0925-2023

Sofia University "St. Kliment Ohridski"

1504 Sofia, Bulgaria

E-mail: krasimiraaleksova@gmail.com

E-mail: laska.laskova@gmail

E-mail: daapostolova@gmail.com

E-mail: ianasivilova@abv.bg

✉ **Dr. Mihaela Moskova, Assist. Prof.**

ORCIDi: 0000-0001-8004-3075

WoS Researcher ID: HSB-8460-2023

Institute for Bulgarian Language

Bulgarian Academy of Sciences

1113 Sofia, Bulgaria

E-mail: mihaelamoskova@yahoo.com